

OMBORXONA XO‘JALIGINI BOSHQARISHDA INNOVATSION LOGISTIKADAN FOYDALANISHNING NAZARIY ASOSLARI

Boymatov O‘tkir Tulovmurod o‘g‘li

Termiz muhandislik-texnologiya instituti assistenti

E-mail: utkir.boymatov.92@bk.ru

Tel: +998 94 216-65-07

Tashkent, Republic of Uzbekistan.

ANNOTATSIYA

Mamlakatimiz rivojlanishining hozirgi bosqichida innovatsiya insoniyat taraqqiyoti va iqtisodiy o‘shishning asosiy omiliga aylanmoqda. Innovatsiya jarayonining doimiy rivojlanib borishi insoniyat va ijtimoiy hayot o‘zgarishiga jiddiy ta’sir ko‘rsatmoqda. Innovatsiya ishlab chiqarishni va barcha sohalarni modernizatsiyalashga katta ta’sir ko‘rsatmoqda. Samarali innovasion faoliyat nafaqat ishlab chiqarish strategiyasi, balki mamlakatning iqtisodiy salohiyatini kuchaytirishni ham belgilaydi. Logistik tizim u yoki bu logistik funksiyalarni amalga oshiruvchi, teskari aloqaga ega bo‘lgan oddiy tizimdan iborat. U, asosan, bir nechta tizim ostilardan tashkil topadi va tashqi muhit bilan rivojlangan aloqalarga ega bo‘ladi.

Logistikaning asosiy maqsadi iste’molchiga kelishilgan vaqtda kerakli mahsulot (tovar)ni, mehnat, moddiy va moliyaviy resurslarni minimal xarajat qilgan holda yetkazib berishdan iborat. Material, xomashyo, tayyor mahsulotni aniq, o‘z muddatida yetkazib berish butun bir iqtisodiy tizimning ishlashiga ijobiy ta’sir ko‘rsatadi, moddiy zaxiralar, ularni shakllantirish va saqlash bo‘yicha xarajatlarni, ishlab chiqarish va muomala xarajatlarni qisqartirishga imkon tug‘diradi.

Kalit so‘zlar: Logistik tizim, ishlab chiqarish, ombor hizmati, zaxiralar to‘plash.

ABSTRACT

At the current stage of development of our country, innovation is becoming a key factor in human development and economic growth. The constant development of the innovation process has a significant impact on the transformation of humanity and social life

Innovation has a great impact on the modernization of production and all industries. Effective innovation activity determines not only the production strategy, but also the strengthening of the economic potential of the country.

A logistics system is a simple system with feedback that performs one or another logistics function. It consists mainly of several subsystems and has well-developed relationships with the external environment. The main purpose of logistics is to deliver

the required product (commodity), labor, material and financial resources to the consumer at the agreed time at minimal cost.

KIRISH

Magistrlik dissertatsiya mavzusining dolzarbligi. Mamlakatimizda oxirgi yillarda innovatsion jarayonni jadallashtirishga katta e'tibor qaratilmoqda. Bu borada prezidentimiz Sh.M.Mirziyoyevning 2019-2021 yillarda O'zbekiston Respublikasini innovatsion rivojlantirish strategiyasini tasdiqlash to'g'risidagi farmoni muhim ahamiyat kasb etadi¹. Mamlakatimiz rivojlanishining hozirgi bosqichida innovatsiya insoniyat taraqqiyoti va iqtisodiy o'sishning asosiy omiliga aylanmoqda. Innovatsiya jarayonining doimiy rivojlanib borishi insoniyat va ijtimoiy hayot o'zgarishiga jiddiy ta'sir ko'rsatmoqda. Innovatsiya ishlab chiqarishni va barcha sohalarni modernizatsiyalashga katta ta'sir ko'rsatmoqda. Samarali innovatsion faoliyat nafaqat ishlab chiqarish strategiyasi, balki mamlakatning iqtisodiy salohiyatini kuchaytirishni ham belgilaydi. Innovatsiya deb yangi ko'rinishda mahsulot, tovar, ish, xizmat, uslub yaratilishini yoki takomillashtirilishini, ishlab chiqarish jarayonining yangi ko'rinishi joriy qilinishini yoki ushbu jarayonning takomillashtirilishini, biznesni yuritishda yangi marketing yoki tashkiliy usullarning joriy qilinishini, ish o'rinlari tashkil etishni, boshqaruvni yoki tashqi aloqalar o'rnatilishini o'zida mujassamlashtirgan innovatsiyaviy faoliyatning yakuniy natijasi tushuniladi. Innovatsiyalar turli sohalar rivojiga o'z hissasini qo'shmoqda.

Muammoning o'rganilganlik darajasi.

O'zbekistonda innovatsion sohada olib borilgan ishlar, olib borilayotgan islohotlar negizida tashkil etilib, B.Abdullayev, I.Abduraimov, S.Qosimov, N.Mo'minov, S.G'ulomovning ilmiy iqtisodiy izlanishlarida bu masalalarga to'xtalib o'tilgan. Ammo omborxonada sohasida, xalqaro yuklarni tashish, saqlash qayta ishlab chiqarish innovatsiyalar borasida ilmiy izlanishlar olib borilmagan, shu sababdan magistrlik dissertatsiyasining maqsad va vazifalarini aniq belgilab oldik.

Magistrlik dissertatsiyasining obyekt va predmeti. O'zbekiston Respublikasida qulay, turli xil iqlim sharoitida ham omborxonada yuklarni saqlashni ta'minlovchi logistika turidan omborxonada hisoblanadi. Shu sababdan, magistrlik dissertatsiyasining obyekt sifatida "Termez cargo centre" masuliyati cheklangan jamiyati tanlab olindi. O'zbekiston Respublikasi qonuning transport xizmatlaridan foydalanish chog'ida transport korxonalarini orqali yuk jo'natuvchilar, yukni oluvchilar, yo'lovchilar, boshqa yuridik va jismoniy shaxslar o'rtasidagi munosabatlar O'zbekiston Respublikasida omborxonada yuklarni tashish, saqlash qoidalari, shuningdek boshqa normativ hujjatlar bilan belgilanadi. O'zbekiston

¹ O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M.Mirziyoyevning 2019-2021 yillarda O'zbekiston Respublikasini innovatsion rivojlantirish strategiyasini tasdiqlash to'g'risidagi farmoni "Xalq so'zi" gazetasi, 04.09.2018-yil, № 182.

Respublikasining xalqaro shartnomasida O‘zbekiston Respublikasining omborxonona to‘g‘risidagi qonun hujjatlarida nazarda tutilganidan boshqacha qoidalar belgilangan bo‘lsa, xalqaro shartnoma qoidalari qo‘llanilishi belgilab qo‘yilgan. Dissertatsiya predmeti omborxonona xo‘jaligini boshqarishni tashkil etishdir.

Magistrlik dissertatsiyasining maqsadi va vazifalari. Magistrlik dissertatsiyasining maqsadi omborxonona tizimida yuk harakatini o‘rganish bunda asosan, omborxonona tizimida xalqaro yuk tashuvlarini to‘g‘ri yo‘lga qo‘yish, yuk harakatini nazorat qilish, yuklarni yetib borishidagi xavfsizlik choralarini ko‘rish, xalqaro yuk tashish qoidalari o‘rganish, xalqaro konvensiya va hujjatlar asosida yuk harakatini to‘g‘ri tashkil qilish. Bundan tashqari, iqtisodiyotning barcha sohalarida innovatsiyalar keng qo‘llanilayotganini va samarali ishlayotganini hisobga olgan holda, omborxonona logistikasida xalqaro yuk tashuvlarini innovatsiyalar asosida boshqarish asosiy maqsad qilib belgilandi.

Omborxonona logistika tushunchasi va uning bugungi kunda iqtisodiyotdagi o‘rni

Mamlakatimizda oxirgi yillarda innovatsion jarayonni jadallashtirishga katta e‘tibor qaratilmoqda. Bu borada Prezident Sh.M.Mirziyoyevning 2019-2021 yillarda O‘zbekiston Respublikasini innovatsion rivojlantirish strategiyasini tasdiqlash to‘g‘risidagi farmoni muhim ahamiyat kasb etadi. Mamlakatimiz rivojlanishining hozirgi bosqichida innovatsiya insoniyat taraqqiyoti va iqtisodiy o‘shishning asosiy omiliga aylanmoqda. Innovatsiya jarayonining doimiy rivojlanib borishi insoniyat va ijtimoiy hayot o‘zgarishiga jiddiy ta‘sir ko‘rsatmoqda.

Logistikaning maqsadlari. Logistika bosh maqsadiga erishish vositalari bo‘lib ikkinchi darajali maqsadlar hisoblanadi va asosiy maqsadlarga xizmat qiladi; ularni logistika sohasidagi korxonaning faoliyati aniqlab beradi. Innovatsiya ishlab chiqarishni va barcha sohalarni modernizatsiyalashga katta ta‘sir ko‘rsatmoqda. Samarali innovatsion faoliyat nafaqat ishlab chiqarish strategiyasi, balki mamlakatning iqtisodiy salohiyatini kuchaytirishni ham belgilaydi. Innovatsiya deb yangi ko‘rinishda mahsulot, tovar, ish, xizmat, uslub yaratilishini yoki takomillashtirilishini, ishlab chiqarish jarayonining yangi ko‘rinishi joriy qilinishini yoki ushbu jarayonning takomillashtirilishini, biznesni yuritishda yangi marketing yoki tashkiliy usullarning joriy qilinishini, ish o‘rinlari tashkil etishni, boshqaruvni yoki tashqi aloqalar o‘rnatilishini o‘zida mujassamlashtirgan faoliyatning yakuniy natijasi tushuniladi. Omborxonona tushunchasi.

Ombor deganda - tovarlarni qabul qilish, saqlash, joylashtirish va taqsimlash bo‘yicha amaliyotlar kompleksini amalga oshirishga mo‘ljallangan, maxsus texnologik uskunalalar bilan jihozlangan bino, inshoot va turli qurilmalar tushuniladi.

Omborlarning asosiy vazifasi — iste‘molchilar buyurtmasi zaxirasini jamlash, ularni saqlash va uzluksiz bir me‘yorda ta‘minlanishini amalga oshirish.

Logistika – moddiy va axborot oqimlarini, ularning birinchi manbayidan to oxirgi iste'molchigacha bo'lgan harakatini boshqarish, nazorat qilish, rejalashtirish va tashkil etish to'g'risidagi fandır. Logistikani o'rganish obyektiv moddiy va unga tegishli moliyaviy, axborot oqimlaridir.

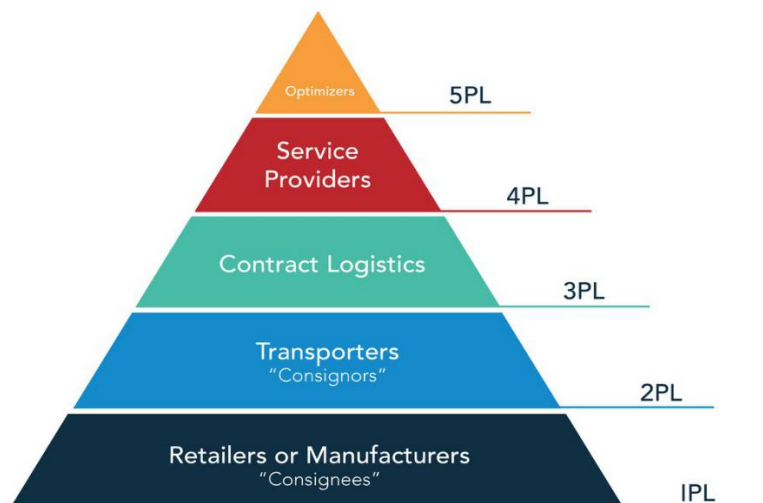
Innovatsion logistika – bu logistik tizimda moddiy, moliyaviy va axborot oqimlarini boshqarishni innovatsiyalar asosida amalga oshirish va rivojlantirishdir.

Innovatsion logistika – logistik operatsiyalarni bajarishda innovatsion jarayonlarni boshqaruv mexanizmlari bo'yicha umumiy tushuncha va tasavvurlarni shakllantirish, innovatsion fikrlash, ma'lumotlar oqimini qabul qilish va umumlashtirish, shuningdek logistik zanjirda boshqaruv qarorlarini qabul qilish kabi zaruriy ichki resurslarni rivojlantirish bo'yicha bilimlarni shakllantirishni o'z ichiga oladi.

Ushbu yo'nalish logistik innovatsion faoliyatning mohiyati, roli, asosiy elementlari va bosqichlari bo'yicha tizimli tushunchalarni shakllantirish, logistik innovatsion jarayonlarni boshqarishning tashkiliy-iqtisodiy mexanizmi mohiyatini ochib berish, intellektual mulk obyektlarini yaratish, huquqiy muhofazasi va himoyasini ta'minlash, ixtiro, kashfiyotlar tizimini tashkil qilish va boshqarish sohasidagi asosiy tushunchalar va ta'riflarni, O'zbekiston va boshqa davlatlarning logistik jarayoni va innovatsion tizimi hamda shu sohadagi qonunlarni o'rganadigan sohadir.

Ushbu logistik innovatsion faoliyatni o'rganish jarayonida amalga oshiriladigan masalalar quyidagilar:

-logistik innovatsion faoliyat konsepsiyasi, logistik innovatsion faoliyatni boshqarish sohasidagi asosiy tushuncha va atamalar, makro va mikro darajada innovatsiyalarni tashkil etish, O'zbekiston Respublikasi va boshqa davlatlarning logistik innovatsion tizimlari va soha bo'yicha qonunlar, tashkilotlar, ularni tashkil qilish va strukturalari, innovatsion g'oya egasining huquqi va majburiyatlari, intellektual mulk obyekti, ularni yaratish, huquqiy muhofaza qilish haqida tushunchalar;

-innovatsion faoliyatni, logistik operatsiyalarni amalga oshirish yo'llarini, ya'ni ishlab chiqarishni, uning moddiy-texnika bazasini yangilashga va rivojlantirishga imkon beruvchi yangi g'oyalar va ishlanmalarni yaratish, o'zlashtirish va tatbiq etishga qaratilgan jarayonlarni tahlili.

Shuningdek, transport-logistika, ixtiro, sanoat namunalari, tovar va xizmat belgisi obyektlarining patent qobilyati, shartlari va foydali modellarning himoyalanuvchanligi, xalqaro patent tasnifi, patent axboroti, ma'lumotlar ba'zasi, Yevropa, AQSH, MDH mamlakatlarining innovatsiya bo'yicha qonunchiligi va ulardan foydalanish, qiyosiy tahlil o'tkazish malakalariga ega bo'lishi kerak.

Ta'kidlash joizki, bir necha yillardan beri innovatsion faoliyatni rivojlantirish, intellektual mulk huquqini yaratish, ularni muhofaza qilish, huquq egalarning manfaatlarini himoya qilish, respublikamizning sohaga oid xalqaro integratsiyalashuvini jadallashtirish, xalqaro shartnomalarga kirish orqali mamlakatimiz mualliflarining huquqlarini butun dunyoda muhofaza qilish kabi muhim masalalar davlat ustuvor yo'nalishi sifatida belgilab olindi.

Hozirgi globallashuv jarayonlarida innovatsion logistikaning ahamiyati benihoya kattadir. Iqtisodiyotni rivojlantirishda intellektual mulk, ixtirolar, yangi kashfiyotlar hamda ularni litsenziyalash va sertifikatsiyalashning o'rni salmoqlidir. Chunki, dunyoning qaysi burchagida bo'lmasin bunyod etilgan ixtiro bu mulk hisoblanib, undan barcha xalqlar foydalanishi mumkin. Bu logistik operatsiyalarni amalga oshirishda ham nihoyatda dolzarflik kasb etadi.

Innovatsion faoliyat makon va zamonda mavjudligi, o'z o'rniga ega ekanligi sababli iqtisodiyotning muhim obyektlaridan biri hisoblanishi tabiiy hol. Biroq, iqtisodiyotga oid adabiyotlarda innovatsion faoliyatning mazmun va mohiyati, uni tasniflash va tavsiflash asoslari, ushbu faoliyatga doir ma'lumotlarni hisob va hisobotda real aks ettirilganligini tekshirish tartibi yetarlicha ochib berilmagan.

Omborxonada innovatsion logistikadan foydalanishning ahamiyati

Logistika — moddiy va axborot oqimlarini, ularning birinchi manbayidan to oxirgi iste'molchigacha bo'lgan harakatini boshqarish, nazorat qilish, rejalashtirish va tashkil etish to'g'risidagi fandir. Logistikani o'rganish obyekti moddiy va unga tegishli moliyaviy, axborot oqimlaridir.

Logistikaning asosiy tushunchalari. Logistika o'zining tushunish apparatiga ega, uning tarkibiga logistikaga xos bo'lgan kategoriyalar, tushunchalar, atamalar kiradi.

Moddiy oqim. Moddiy oqim tushunchasi logistikada muhim o'rin tutadi. Moddiy oqimlar tashish, omborga joylashtirish va xomashyo, yarimtayyor mahsulotlar

hamda tayyor mahsulotlar bilan boshqa moddiy amallarni bajarish natijasida yuzaga keladi.

Moddiy oqim - bu vaqt oralig'iga keltirilgan va har xil logistik amallarni joriy etish jarayonida ko'rib chiqilayotgan tovar - moddiy boyliklarning yig'indisi. Ishlab chiqarishning aniq manbayidan to iste'molgacha bo'lgan oraliqda joylashgan bir turdagi resurslar yig'indisi oddiy moddiy oqimni yuzaga keltiradi. Korxonada shakllanadigan bir nechta oddiy oqimlar korxonaning me'yoriy faoliyatini ta'minlab beruvchi integrallashgan moddiy oqimni tashkil etadi.

Makrologistik tizim - bu mamlakatning har xil mintaqalarida yoki har xil mamlakatlarda joylashgan sanoat korxonalari va tashkilotlarini, turli xil sohalarda ish yurituvchi vositachi, savdo va transport tashkilotlarini qamrab oluvchi moddiy oqimlarni boshqarish tizimidir. Makrologistik tizim mintaqa, mamlakat yoki mamlakatlar guruhi iqtisodiyotining infrastrukturasi tashkil etadi.

Mezologistika - tarmoqning bir necha korxonasini bir tizimga integratsiya qilish sohasi. Mikrologistik tizimlar makrologistik tizimlarning strukturaviy tashkil etuvchilari, ichki ishlab chiqaruvchi logistik tizimlarning sinflaridir, ularning tarkibiga bir butun infrastruktura bilan birlashtirilgan ishlab chiqarishning texnologik bog'lovchilari kiradi (ishlab chiqarish va savdo korxonalari, territorial (hududiy) ishlab chiqaruvchi komplekslar).

Mikrologistika - lokal masalalarni alohida bo'g'in va logistika elementlari darajasida, moddiy va axborot oqimlarini ichki ishlab chiqarish darajasida hal etadi. Bu korxonada amalga oshiriladi. Logistikaning funksional sohalari va ularning tavsifi. Logistikaning asosiy maqsadi iste'molchiga kelishilgan vaqtda kerakli mahsulot (tovar)ni, mehnat, moddiy va moliyaviy resurslarni minimal xarajat qilgan holda yetkazib berishdan iborat. Material, xomashyo, tayyor mahsulotni aniq, o'z muddatida yetkazib berish butun bir iqtisodiy tizimning ishlashiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi, moddiy zaxiralarni, ularni shakllantirish va saqlash bo'yicha xarajatlarni, ishlab chiqarish va muomala xarajatlarni qisqartirishga imkon tug'diradi.

Logistika ham marketing kabi iste'molchi manfaatidan kelib chiqib, quyidagi oltita shart bajarilganda logistika faoliyatining maqsadiga erishildi, deb hisoblanadi:

- 1) zarur tovar;
- 2) talabga muvofiq sifatli;
- 3) zaruriy miqdorda yetkazib berilgan;
- 4) kelishilgan vaqtda;
- 5) zaruriy joyga;
- 6) minimal xarajatlarni bilan.

Logistikaning global maqsadi - siklni qisqartirish, zaxiralarni kamaytirish bo'lib, bunga ishlab chiqarish bosqichida jarayonlarni sinxronlashtirish hisobiga, moddiy resurslarga bo'lgan ehtiyojni aniqlash, o'z-o'zini boshqarish hisobiga (ishlab

chiqarish biron bir mahsulotga bo'lgan talabga muvofiq ishlaydi) erishiladi. Taqsimot boshqaruvini tashkil etish, moddiy oqimning o'tib borishini tezlashtirish va sotilishini ta'minlash tashkiliy yo'nalishga kiradi. Shunday qilib, tashkiliy yo'nalish logistikaning funksional sohasi bo'lib, moddiy oqimlarning harakatini olib boradi va ta'minot hamda sotuvni ta'minlaydi. Zaxiralar ishlab chiqarish muomala va iste'mol orasida qalqon (bufer) rolini o'ynaydi. Ular bevosita ishlab chiqaravchida jamlangan, yoki ularning saqlanishi iste'molchiga yaqinlashtirilgan bo'lishi mumkin. Zaxiralar talab o'zgarishlariga tez javob berishga imkon beradi va transport xizmatining bir maromda ishlashini ta'minlaydi. Korxonani xomashyo va materiallar bilan ta'minlash jarayonida sotib olib g'amlash logistikasi masalalari hal bo'ladi. Bu bosqichda mol yetkazib beruvchilar o'rganiladi va tanlanadi, shartnomalar tuziladi va ularning ijrosi nazorat qilinadi. Ishlab chiqarish logistikasi korxonasi (firma) ichidagi moddiy oqimlar harakati jarayonini o'z ichiga oladigan sohadir.

Taqsimot - bu logistikaning ishlab chiqaruvchidan iste'molchigacha bo'lgan yo'ldagi moddiy oqim boshqaruvi bo'yicha vazifalar kompleksini o'z ichiga olgan, sotish xususida qo'yilgan vazifalardan boshlab, iste'molchiga mahsulotni yetkazib berishgacha yoki sotib bo'lingandan keyingi xizmatlar yakunlanguncha bo'lgan vazifalarni o'z ichiga olgan sohadir.

Yuk tashish - o'z ichiga nafaqat yukni ishlab chiqaruvchidan iste'molchigacha, korxonadan omborgacha, ombordan omborgacha, balki ombordan iste'mol yerigacha yetkazib berishni o'z ichiga oladi.

Ombor xo'jaligi - o'z ichiga mahsulot uchun ombor obyektlarini ularni joylashtirish va ulardan foydalanishni oladi.

Axborot - har qanday logistik tizim axborot va nazorat tizimostilar tizimlari yordamida boshqariladi. Ular orqali buyurtma, mahsulotni yuklash va jo'natish haqidagi talabnomalar, zaxiralarning kerakli miqdorda ushlab turishi kabi operatsiyalar amalga oshiriladi. Yuqoridagilardan kelib chiqib aytish mumkinki, axborot logistikasi logistikaning bir tarmog'i bo'lib, ma'lumotlar oqimini tashkil etadigan materiallar oqimini kuzatishda hamda ta'minot, ishlab chiqarish va sotish jarayonlarini bog'lab turadigan bo'g'in hisoblanadi.

Logistikaning asosiy maqsadi - ishlab chiqarilgan mahsulotni vaqtida va zarur miqdorda belgilangan joyga eng kam xarajatlar bilan yetkazib borishdir. Logistik funksiyalar va maqsadlarning yig'indisini logistikaning asosi tasniflaydi deyiladi. Logistikaning asosi integratsiyalashuvdan, tovar harakati jarayonining qatnashchilari va bosqichlarining o'zaro hamjihatligini ta'minlashdan, zarur mahsulotlarni belgilangan joyga, so'ralgan vaqtda eng kam xarajatlar bilan yetkazib berish maqsadida moddiy oqimni, unga tegishli bo'lgan ma'lumotlar asosida boshqarishdan iborat. Logistik tizimda bo'lib o'tayotgan va tashqi muhit bilan o'zaro ta'sirini

xarakterlovchi jarayonlar logistikaning tuzilishini amaliy faoliyat turi sifatida ochib beradi.

Logistikaning funksiyalari va tamoyillari. Logistika materiallar harakatining har bir bosqichida moddiy oqimlarning ishlashini ta'miniash va tashkil etishni o'z ichiga oladi.

Logistikaning uchta funksiyasi ajratiladi:

— integratsiyalashuvchi - tovar harakati jarayonini bir butun jarayon sifatida tashkil etadi;

— tashkillashtiruvchi - tovar harakati qatnashchilarini o'zaro kelishilganligini ta'minlaydi;

— boshqaruvchi - material o'tkazuvchi tizim parametrlarini belgilangan chegarada ushlab turadi.

Logistika tamoyillari. Logistika tamoyillari boshlang'ich nuqtalarni tashkil etadi va ular asosida logistik tizimlarning ishlashi va qurilishi amalga oshiriladi.

1. Tizimlilik tamoyili. «Ishlab chiqarish - sotish» tizimi chegarasida moddiy oqimlarni boshqarishning integrallashgan tizimini shakllantirishni ko'zda tutadi. Bu tamoyil ishlab chiqarish buyurtmalarini xarid qilish, ishlab chiqarish va mahsulotni sotish bosqichlarida bir butun texnologik jarayonning ishlab chiqarilishida va amaliyotda qo'llanilishida o'z aksini topadi.

2. Teskari aloqa tamoyili. Bu tamoyilga, asosan, logistik tizimning maqsad va vazifalari mahsulot va xizmatlar bozori talablariga binoan aniqlanadi. Kutilayotgan buyurtmalar miqdori, talab etilayotgan sifat darajasi va yetkazib berish muddatidan kelib chiqqan holda ishlab chiqariyotgan mahsulot miqdori va assortimenti, materiallarga buyurtmalar shakllanadi. O'z navbatida, qabul qilingan xarid strategiyasidan kelib chiqqan holda zarur bo'lgan zaxiralar miqdori aniqlanadi. Teskari aloqa tamoyilini amalga oshirish logistik tizim tarkibida maxsus bo'lim ajratilishini talab etadi, bu bo'lim boshqaruv tizimining samaradorligi va mahsulot bozori talablari haqida ma'lumotlarni yig'ish va qayta ishlashni amalga oshiradi.

3. Optimallik tamoyili — tovar harakati jarayonining bosqichlari va qatnashchilari o'rtasida shunday o'zaro kelishuvga erishiladiki, bunda korxonaning «ishlab chiqarish — sotish» tizimi sifatida faoliyatning eng katta samaradorligi ta'minlanadi.

4. Egiluvchanlik tamoyili - logistik tizimning faoliyat ko'rsatish sharoitlariga va iste'molchilarning o'ziga xos talablariga yuqori darajada moslashuvchanlikni nazarda tutadi. Egiluvchanlik tamoyilini amalga oshirishda, tashqi iqtisodiy muhitning o'zgarish tendensiya (yo'nalish)larini bashoratlash va ularga qarshi xatti-harakatlarni ishlab chiqarish bo'yicha ishlarni olib borish talab etiladi.

5. Kelib tushishning xavfsizligini ta'minlash tamoyili — logistikaning tamoyili sifatida shunday tashkiliy - iqtisodiy sharoitlarni yaratishni ko'zda tutadiki, unda

korxonaning zarur moddiy resurslar bilan uzluksiz ta'minlanishi va tayyor mahsulotni yetkazib berish muddatlarining so'zsiz bajarilishining ta'minlab berilishi zarur. Kelib tushishning xavfsizligini ta'minlash tamoyili tovar harakatining barcha bosqichlarini sinxronlashtirish, kelib tushish va yuk tashishni boshqarish bo'yicha faoliyatlarni bir biriga moslashtirish, ishlab chiqarish va zaxiralarini tashkil etish zarurligini ko'zda tutadi.

6. Kompyuterlashtirish tamoyili - logistik funksiyalar va umuman tovar harakati jarayonlarini avtomatlashtirish maksimal darajada bajarilishi lozimligidan iborat.

Avtomatlashtirilgan tizim materiallar harakatini nazorat qilish va yarimtayyor mahsulotlar, tayyor mahsulotlarning ishlab chiqarilishi, ishlab chiqarish zaxiralarining holati, kelib tushishning hajmi, buyurtmalarning bajarilish darajasi va boshqalar haqida ma'lumot to'plash uchun xizmat ajratiladi. Vaqtni zibilashtirishning eng katta samarasini va iste'molchilarga yuqori darajada xizmat ko'rsatish garovini axborot boshqaruv tizimlari beradi. Bu tizimlar xomashyo xarid qilinishidan to tayyor mahsulotning iste'molchiga yetib borgunicha tovar harakati ustidan nazoratni amalga oshiradi.

Logistikaning raqobatbardoshlikning omili sifatida ko'rib chiqilishi shu sohada qabul qilinayotgan qarorlar, mahsulot sotishdan tushadigan foydaga ko'rsatadigan ta'siri nuqtayi nazaridan baholanishi zarurligini ko'zda tutadi. Shuning uchun logistikani korxonada ishining asosiy iqtisodiy va moliyaviy ko'rsatkichlar bilan bog'liqligini aks ettiruvchi ko'rsatkichlarini qidirish masalasi yuzaga keladi.

O'zbekiston Respublikasida omborxonada xo'jaligi xizmat ko'rsatishni tashkil etish.

Ombor yoki omborlar majmui xizmat ko'rsatish infrastrukturasi bilan birgalikda ombor xo'jaligini tashkil etadi. Sanoat korxonasida ombor xo'jaligining asosiy vazifasi sanoatning tegishli moddiy resurslar bilan to'g'ri oziqlanishini, ularning saqlanishini tashkil etish va omborxonada amaliyotlarini amalga oshirish bilan bog'liq xarajatlarni imkon boricha qisqarishdir. Logistika tizimida omborlarning ahamiyati va o'rni.

Omborlar logistika tizimining asosiy qismlaridan birini tashkil etadi. Logistik tizim omborlarga bo'lgan tashkiliy va texnik-iqtisodiy talablarni shakllantiradi, omborlar tizimining maqsadini va eng maqbul ishlash mezonini belgilaydi, yuklarni qayta ishlash shartlarini aniqlaydi. O'z navbatida, materiallarni omborga joylashtirishni tashkil etib (omborni joylashtirishga joy tashlash, mahsulotlarni saqlash usullari va boshqalar) zaxiraning logistika tizimining turli xil ishlarida aylanishi bilan bog'liq xarajatlarga, miqdoriga va harakatiga sezilarli ta'sir ko'rsatadi.

Logistikada omborlar ham ijobiy, ham salbiy ahamiyatga ega. Omborda saqlashning salbiy tomoni shundaki, zaxiralarni omborda saqlash bilan bog'liq

xarajatlar hisobiga tovar narxi oshadi. Bu omborga joylashtirish amaliyotlariga sarflanadigan xarajatlar, omborxonani ijaraga olish, omborlarni tartibda saqlash bilan bog'liq xarajatlar.

1. Iste'molchilar buyurtmasiga muvofiq tegishli assortimentni yaratish. Sotib olish va ishlab chiqarish logistikasida mazkur vazifa ishlab chiqarishning turli bosqichlarini kerakli moddiy-texnika resurslari bilan (sifati va soni bo'yicha) ta'minlashga qaratilgan.

Taqsimlash logistikasida mazkur vazifa maxsus ahamiyatga ega. Sotuv omborlari ishlab chiqarish assortimentini mijozning buyurtmasiga muvofiq iste'mol assortimentiga aylantiradi. Omborda kerakli assortimentni yaratish iste'molchilar buyurtmasini samarali bajarishga va mijozlarga kerakli hajmda tovarlarni tez tez yetkazib berishga yordam beradi.

2. Omborga joylashtirish va saqlash. Mazkur vazifaning bajarilishi mahsulot ishlab chiqarish va uni iste'mol qilish orasidagi vaqtinchalik tafovutni baravarlashga, yaratilgan zaxiralar asosida ishlab chiqarish jarayoni uzluksiz bo'lishiga va iste'molchilarning beto'xtov mahsulot bilan ta'minlanishiga imkon beradi. Ayrim tovarlar mavsumga qarab iste'mol etilishi sababli ham tovarlarni taqsimlash tizimida saqlashga zarurat bor.

3. Jo'natishga mo'ljallangan bir to'da tovarlarni birlashtirish va yuklarni transportda jo'natish. Iste'molchilarning aksariyati omborlardan vagonga yoki treylarga sig'adigan miqdordan ancha kam tovar oladilar, bu esa o'z navbatida bunday tovarlarni yetkazib berish bilan bog'liq xarajatlarni ancha ko'paytiradi. Transport xarajatlarini kamaytirish uchun omborxonada transport vositasini yuk bilan to'ldirish uchun bir nechta mijozlarning katta miqdorda bo'lmagan yuklarini birlashtirish vazifasini bajarishi mumkin.

4. Xizmat ko'rsatish. Iste'molchilarga yuqori darajada xizmat ko'rsatish maqsadida omborlar mijozlarga turli xizmatlar ko'rsatishlari mumkin: tovarlarni sotuvga tayyorlash (mahsulotni qadoqlash, konteynerlarni (maxsus idishlarni) to'ldirish, tovarlarni o'ramidan ochib olish va boshqalar); asboblarni ishlashini tekshirish, yig'ish; mahsulotni sotuvga tayyorlash; transportda jo'natish xizmatlari va boshqalar. Omborda texnologik jarayonni tashkil qilish omborga joylashtirish amaliyotlarini tavsiflash. Omborga invlashtirish amaliyotlari quyida keltirilgan tartibda amalga oshiriladi:

- yuklarni tushirish va qabul qilish;
- saqlash uchun joylashtirish (tovarlarni tekislab stellajlarga joylash);
- tovarlarni butlash va transportga ortish;
- yuklarni ombor ichida transportlarga ortish. (yuklarni tushirish va qabul qilish tuzilgan shartnoma shartlari) asosan amalga oshiriladi. Ko'rsatilgan ishlarni omborda bajarish texnologiyasi yukning xususiyatiga (donalab sotiladigan, sochiladigan),

transport vositasi turiga (trejler, konteyner va boshqalar), shuningdek qo'llaniladigan mexanizatsiya turlariga bog'liq. Qabul qilish jarayonida yetib kelgan yuklarning amaldagi o'lchamlarini joylarga qo'shib yuborilgan hujjatlar bilan solishtirish, yetib

kelgan yuklarni axborot tizimi orqali rasmiylashtirish va omborxonada vaqt birligini shakllantirish amalga oshiriladi. Soni va sifatiga qarab qabul qilingan yuk omborning saqlash joyiga ko'chiriladi. Saqlash jarayoni saqlash uchun tegishli omillar ta'minlanishini va omborda mavjud zaxira ustidan nazorat qilishni o'z ichiga oladi. Yukni tartibli saqlash va tejamkorlik bilan joylashtirish uchun omborxonada manzilli saqlash tizimi mo'ljallaniladi, joy tanlash qat'iy (qayd etilgan joyda) yoki ixtiyoriy (yuk bilan qanday bo'sh joyda joylashtirilishi mumkin) qoida

Ixtiyoricha amalga oshiriladi. Butlash jarayonida tovarlar iste'molchilar buyurtmasi bo'yicha tayyorlanadi. Butlash jarayoni mijozlar buyurtmasiga muvofiq joylarni tanlashni, tovarlarni jo'natishga tayyorlashni (maxsus idishlarga joylashtirish), jo'natishga mo'ljallangan alohida buyurtmalarni boshqa tovarlar bilan birlashtirishni va transport yuk xarajatlarini rasmiylashtirishni, yukni transport vositalariga ortishni o'z ichiga oladi.

Yuklarni ombor ichida transportlarga ortish deganda yukni omborning turli dahalari orasida joyini o'zgartirish tushuniladi: yuk tushirish maydonchasidan qabul qilish dahasiga, u yerdan saqlash, butlash, yuk ortish dahasiga. Yuklarni ombor ichida transportlarga ortish ishlari ikki tomoni ochiq to'g'ri yo'llarda amalga oshirilishi kerak. Bu o'z navbatida omborning har qanday dahasiga qaytadan kelishning va amaliyotlar samarasiz bajarilishining oldini oladi. Yukning bir uskunadan boshqasiga o'tkazish soni eng kam bo'lishi kerak. Sanoat korxonalarida omborlari ishini tashkil etish. Korxonada omborlarning amaliy-ishlab chiqarish faoliyati omborxonaga kelgan

materiallarni va mahsulotlarni tushirishni, saralashni va qabul qilishni, ularni joylashtirishni va saqlashni, shuningdek iste'molchilarga berishni va jo'natishni o'z ichiga oladi. Yuklarni moddiy omborlarga yetkazish zavod rejasiga muvofiq

amalga oshiriladi. Omborga materiallarni va mahsulotlarni qabul qilish texnik hujjatlarda va yo'riqnomalarda bayon etilgan talablarga muvofiq amalga oshiriladi.

Materiallarni va mahsulotlarni ombordan berish bilan bogliq amaliyotlar tanlashni, butlashni hamda materiallarni tegishli ravishda tayyorlashni o'z ichiga oladi. Materiallardan ishlab chiqarishda foydalanishga tayyorgarlik ularni tozalashni, yarim mahsulotlarga kesishni, taxtalangan materiallarni bichishni va boshqalarni o'z ichiga oladi.

Omborga mahsulotlarni qabul qilish va joylashtirish. Omborga joylashtirish shaklining tanlanishi omborga egalik

qilish masalasining hal bo'lishi bilan bog'liq. Ombor tanlashda ikkita yo'li bor: omborga egalik qilish, yoki umumiy omborlardan foydalanish.

Xarid qiluvchi va taqsimlovchi logistikada (birinchi navbatda kichik partiyalar (to'plamlar) orqali tez-tez yetkazib berish shartini bajarish qat'iy kafolatlangan hollarda) ko'pgina korxonalar iste'molchilarga yonida yaqinlashgan umumiy omborlardan foydalanib qolishga intiladilar. Umumiy foydalaniladigan omborlarning afzalliklari quyidagilardan iborat:

- ombor xo'jaligini rivojlantirishga mablag;
- ombor xo'jaligini rivojlantirishga mablag' sarflash talab etilmaydi;
- moliyaviy xavf-xatarlar qisqaradi;
- ombor hududidan foydalanishga o'zgartirishlar kiritish mumkin (ijara maydonini va muddatini o'zgartirish imkoni);
- omborni muvofiq darajada ushlab turishga va zaxiralar saqlanishiga ma'suliyat pasayadi.

Omborlar soni haqida qaror qabul qilinganda, korxonada tovar aylanishi bilan bog'liq umumiy xarajatlar miqdorini kamaytirish sharoitlaridan kelib chiqishi kerak.

Ombor maydonini hisoblash. U yoki bu ombor binosini tavsiflovchi asosiy ko'rsatkich - bu omborning umumiy maydoni o'lchamidir. Omborning umumiy maydoni quyidagi tarkibiy qismlarga bo'linadi:

- yuklarga mo'ljallangan yoki foydali maydoncha bevosita moddiy boyliklar yoki ularni saqlashga mo'ljallangan uskunalar bilan band qilingan;
 - amalga oshiruvchi maydoncha - bu qabul qilish, saralash, butlash va tovarlarni chiqarish maydonchalari, shuningdek, shtabellar va stellajlar bilan band;
 - konstruktiv maydoncha to'siqlar, ustunlar, narvon va h.k. lar bilan band;
 - xizmatda foydalanish uchun maydoncha idora va maishiy xonalar uchun band qilingan.
- Omborlar faoliyatini baholash amaldagi omborlar faoliyatini baholash. shuningdek, qurilayotgan va qayta qurilayotganlardan ko'proq naf keltiradiganini tanlash quyidagi texnik-iqtisodiy ko'rsatkichlar bo'yicha amalga oshiriladi:

XULOSA VA TAKLIFLAR

Xulosa o'rnida aytish joizki, jamiyat taraqqiyotining barcha sohalarida globallashtiruvning amalga oshirilishi sharoitida transport tizimi ishini eng maqbul tarzda tashkil etish, uning faoliyati samaradorligini tahlil etish, baholash va rivojlanish istiqbollari belgilashni logistik tizimli yondashuv asosida amalga oshirish zarur.

Xalqaro mehnat taqsimoti, kooperatsiyasi va integratsiyasi jahonda bir qancha transmilliy korporatsiyalarni vujudga kelishiga turtki bo'lgan. Ular o'z faoliyatlarini amalga oshirishda global logistik zanjirlar va kanallardan foydalanadilar. Ushbu sharoitlarda, davlatlar orasidagi logistik kanallarni yaratilishiga xalqaro transport ekspeditorlik firmalari, infratuzilmalar va global telekommunikatsiya tarmoqlari yordam beradi.

Innovatsion jarayon innovatsion faoliyatga nisbatan keng ma'noga ega bo'lib, u quyidagilar bilan belgilanadi: innovatsion jarayon ilmiy-tadqiqot, ilmiy-texnikaviy yangiliklarni ishlab chiqarishga tatbiq etish; innovatsion jarayon investitsiyalashtirish jarayoniga nisbatan qo'llanilishi jihatidan qisqa muddatli, ya'ni ilmiy fikr va mulohazalarning shakllanishidan, uni amalga oshirish va tatbiq etish davrini o'z ichiga qamrab oladi.

Innovatsiya ilm-fan va texnika taraqqiyoti bo'yicha ma'lum bir yangilik, kashfiyotlarni yaratish yoki mavjud ishlab chiqarish jarayoni bilan bog'liq bo'lgan resurslardan foydalanishni takomillashtirish; doimiy ravishda yangiliklar izlash, bozor talablariga mos keladigan mahsulotlarni ishlab chiqarishda ilg'or texnologiyalarni qo'llash va mehnatni tashkil etish usullaridan foydalanish; bozor iqtisodiyoti sharoitida innovatsion investitsiya mablag'laridan foydalanish bozor subyektiv ixtiyorida bo'lib, innovatsion faoliyatni tashkil etish darajasiga bog'liq bo'lishi kerak.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Mirziyoyev Sh.M Milliy taraqqiyot yo'limizni qat'iyat bilan davom ettirib, yangi bosqichga ko'taramiz. Toshkent – O'zbekiston – 2017
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh. M. Mirziyoyevning Konstitutsiyaning 26 yilligiga bag'ishlangan ma'ruzasi. "Xalq so'zi" gazetasi, 05.12.2018-yil, № 103.
3. Karimov I.A. "Mamlakatni modernizatsiya qilish va iqtisodiyotimizni barqaror rivojlantirish yo'lida". — T.: O'zbekiston, 2008
4. O'zbekiston Respublikasining «Tashqi iqtisodiy faoliyat to'g'risida»gi qonuni. T: Iqtisodiyot va huquq dunyosi. 2010 y.
5. Karriyeva Ya.K.Globallashuv jarayonida xalqaro transport logistik tizimi faoliyatining samaradorligi. TDAU nashr tahririyati, T.: 2003 y.
6. Qosimova M.S. Logistikani boshqarish. UMK. Iqtisodiyot, Toshkent. 2015y.
7. Бенсон Д., Уайхед Дж. Транспорт и доставка грузов / Пер. с англ. – М.: Транспорт, 2000.
8. "Воjхона кодекси" Qonuni T: Adolat. 2016 y.
9. Большой бухгалтерский словарь. Под редакцией А.Н.Азрилияна. – М.: Институт новой экономики, 2009. С.150.
10. Umarova D.M. Vo'ronova M.A. Logistika o'quv qo'llanma T – 2016
11. Д.Кондратьев «Анализ финансовой отчетности». – М.: Финансы и статистика, 2016. С.383.
12. Макаренко В.А. Современный словарь. 2 т. –М.: 2010.
13. "Xalq so'zi" gazetasi, 04.09.2018-yil, № 182.